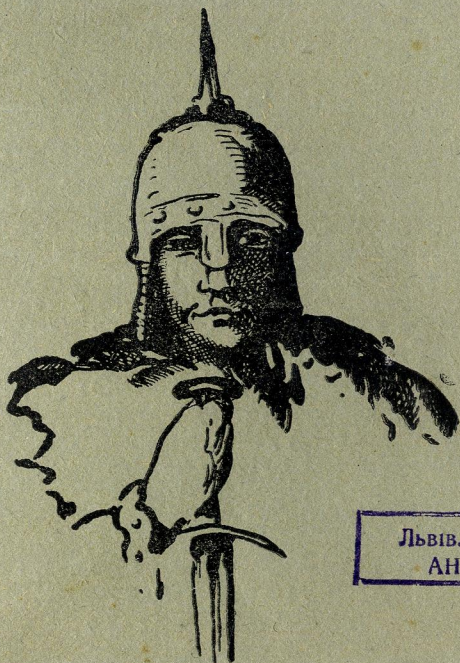

26
ЛЯРНА БІБЛІОТЕКА
Книжечка: 5.

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ

СМЕРТНЕ ЗІЛЛЯ

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

НАКЛАДНЯ МИХАЙЛА ТАРАНЬКА

КАТАЛОГ „ПОПУЛЯРНОЇ БІБЛІОТЕКИ“

	зол.
1. Дорошенко Дмитро: „По Рідному Краю“
(Історично-топографічні описи деяких місць
пам'ятних різними подіями на Україні)	1·50
2. Кобилянський Л.: „Микола Лисен-
ко“
(Біографічний нарис з життя великого му-
зики, як суспільного діяча на фоні 70—90
років м. ст.)	1·00
3. Лункевич Володимир: „Життя пер-
вісного чоловіка та сучасних ди-
кунів“
(Переклав з російської мови М. Лотоцький)	1·50
4. Котович Анатоль: „Микола Гоголь“
(Біографічний нарис з життя великого
Українця на службі чужої нації)	0·80
5. Лотоцький Антін: „Смертне Зілля“
(Історичне оповідання з часів по смерті
князя Ярослава Осмомисла)	0·60

В ПРИГОТОВАННЮ:

6. Лункевич Володимир: „Життя муравлів“	—
7. Лотоцький Антін: „Богдан Ружинський“	—
8. Левицький Іван: Історія музики“	—
9. Лотоцький Антін: „Отаман Підкова“	—
10. Лункевич Володимир: „Серед вічних снігів
і ледів“	—

Замовлення посилати на адресу:
НАКЛАДНЯ МИХАЙЛА ТАРАНЬКА

Львів, ул. Зіморовича ч. 2.

00 10

*** ПОПУЛЯРНА БІБЛІОТЕКА ***

КНИЖЕЧКА 5.

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ

76555

СМЕРТНЕ ЗІЛЛЯ

Історичне оповідання
з часів по смерті Ярослава Осмомисла.

ДРУГЕ ВИДАННЯ.

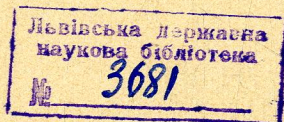

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

ЛЬВІВ
НАКЛАДНЯ МИХАЙЛА ТАРАНЬКА
1937

W592-94/5-644.2

Книжечка апробована для шкільних бібліотек
рескриптом Міністерства Освіти у Варшаві з дня
30. червня 1934. до ч. II. 5791/30.

З друкарні Видавничої Спілки „Діло“, Львів, Ринок 10.

НЕПРОШЕНІ ГОСТІ.

Року 1189 Зелені Свята були 28. травня. Гарний, чудовий випав час. Небо чистесеньке — ні хмариночки. Сонячко Боже так ясно, так радісно світить. Обсипало яскравим промінням сади, городи та левади й горді дворища бояр і багаті доми галицьких міщан. Обсипало все довкола й відсвічується на золотих банях церков Галича та срібних хвилях могутнього Дністра. Тихий легіт ледве-ледве колише гиллям садів, облитих молоком цвіту. Неначе лякається, щоб не обтрясти з дерев цього святочного весняного одягу садів. Він радше пеститься з зеленим листям і з цвітом білим, надихується пахоців цвіту й на легких крилах своїх розносить їх далеко-далеко в простори. Неначе лякається сполохати крилатих співаків, що в густолистому гиллі лящали, заливалися скрізь і скрізь. А може й сам заслухався в чарівний спів соловейка та в кування зазулі-ворожбитки?

Любо та мило довкола. Тільки жий та будь, тільки радій та веселися!

Чого ж не весело галичанам?! Чого так скоро опустіли вулиці Галича?! Сумні, понурі виходили люди по відправі з церков і мерщій крилися по своїх домівках.

Чого сумні, чого понурі, чого тікають, чого криються?!

Гей, молоде Галича, чиж не вабить тебе сонячко ясне та тепле, небо голубе, безкрає?! Чиж не кортить тебе вийти погуляти в садки молокоцвіті, надихатися пахощів, погуляти поза валами Галича по левадах буйнотравих, різноцвітих? Або, як бувало, завести весняних ігор на Галичиній Могилі, чи в легеньких човнах пуститися на срібні хвилі Дністра-батька? Чи не кортить? Гей, чому не чути твого співу веселого, дзвінкого? Чому?

А й ви поважні Галичани! Чи вас не кортить кинути тісноту кімнат і вийти на світ погомоніти зо знайомими, з приятелями про життя-буття, про події в княжому теремі, про громадські й державні справи, про торгівлю, про багатства, про всячину?! В такий чудовий час так любо погомоніти на вільному просторі! Гей, галичани, багаті, бутні та горді галичани, чого це сум покрив ваші чола, чого посоловіли очі, чого похилилися буйні голови ваші?!

Ой, бо невесела година настала для гордого Галича, для всієї багатой галицької землі! Сум і туга мряками темними стеляться, а жаль і жура мутними хвилями несуться! Посеред чарівної весняної краси, під теплими благодатними струями золотистого сонця, по багатій країні, медом і молоком текучій!

Над золотокованим престолом, що з нього ще так недавно мудрий і могутній князь „суди рядив до Дунаю, своїми залізними полками підпирив Угорські Гори, заступав путь королеві” — тепер чорні нависли хмари. Де перше тільки радо-

щі, тільки вдовілля лунало — тепер стада чорних галок і воронів зловіщим криком і лопотом крил усе повітря наповняють. Тепер, коли не стало в живих могутнього князя, вірла бистрозорого, віщого, що все бачив і все знав — не стало його полків залізних, не було кому підперти Гір Угорських, не було кому „важких бремен через гори кидати”!

Не чорні це галки, не ворони чорні вкрили Галич і всю галицьку волость та зловіщим криком і лопотом крил наповнили! — Це полчища мадярів розсипалися чорною хмарою по всій спадчині Осьмомисловій. І де ні появляться, де ні покажуться, скрізь кривда, скрізь неправда, скрізь горе та сльози йдуть за ними. Горді, бутні Арпадові нащадки, дикі темнолиці діти пущі не знають, не хочуть знати нічого святого! Ридають, гіркими сльозами заливаються галицькі красуні обаполи Дністра, а він старий Дністер несе їх плач аж ген у Руське Море. Не щадила дич нікого: ні бояринь, ні міщанок.

А в святинях Господніх, де ще так недавно Божа хвала голосилася, Боже слово неслося, іржали тепер мадярські коні.

І поникли, похилилися горді, бутні голови галицьких бояр, що перед своїм князем не хилилися, а тепер гнули спину перед владою чужого володаря.

Посумніли, поникли й голови багатих міщан стольного Галича.

„Лихі, страшні часи настали! Не даром при смерті князя Ярослава Осьмомисла сонце померкло було, не даром!”

Усе поникло; сумом покрилося, горем залилося, однак спокійно зносило насильства диких чужинців.

Спокійно? Ні! В душі кожного з бояр ворушилася совість, докоряла, що з власної їх вини діється те все. Не пішли за останньою волею князя, не лишили на галицькому престолі його любого сина Олега, бо їх гордість не дозволяла на те, щоб їм княжив син спаленої ними Настасі, зо зненавидженого ними роду Чагрових. А може, також і страх перед його помстою за соромну смерть матері не дозволяв їм дати послуху волі Осьмомисла? І бояри, хоч присягли князеві на смертній постелі лишити Олега на престолі, зараз по смерті мудрого князя, прогнали Олега, а на золотокованому галицькому престолі посадили сина Ольги, суздальської князівни. Та дуже скоро й він їм був не по душі. Не по душі був він їм, бо „ради не любив із мужами своїми”. Князь Володимир боявся, щоб бояри не вбили його жінки й утік із родиною на Угорщину. Радо, дуже радо прийняв його угорський король і поміч обіцяв! Не обіцяв, а таки вирушив сам із великими силами на Галич. Але князя Володимира не взяв зо собою. Ні, йому найшов угорський король інше пристановище! Йому, його жінці та дітям. Тюрму! А на престолі Ростиславичів посадив свого сина Андрія.

Тепер зрозуміли бояри, що не все це одно, чи править державою свій, чи чужий князь. Де ці всі обіцянки королевича й самого короля угорського, що ними сипали як із рукава перед посадженням королевича Андрія на Осьмомисловому

золотокованому престолі — де вони?! Нечувані знущання, грабування майна навіть у прихильних Андрієві бояр — оце сповнення всіх гарних обіцянок! Не щадили мадяри і прихильників своїх! Бо й чогож їм щадити їх тепер? Вони ж уже свою службу зробили, а тепер уже непотрібні — раби, як всі інші.

Та не тільки совість докоряла боярам за зраду рідної країни! Голосно, щораз голосніше кричала на них ненависть міщан Галича: „Вони, вони бояри всьому вина! Всі знущання, всі зневаги, терпіння всі — їх заслуга”. Ненависть до бояр не давала їм бачити, що бояри теж терпіли знущання.

І сум і туга темними мряками стелилися, жаль і жура широкими хвилями неслися понад гордими боярськими дворищами й багатими міщанськими домами, понад садами молоком цвіту облитими. понад церквами золотоверхими. Весна, сонце, пахощі, ляшання соловейка не радують нікого! Ще більше жалю завдають. Гей, чи такі то були Зелені Свята ще тому два роки, коли над безпекою й добром Галича зорило бистре око князя Осьмомисла? Чи такі?! І яскравими красками споминів з недавнього ще минулого, а так уже далекого, малюються в наболілих душах ті щасливі часи: церкви повні народу веселого, щасливого, вдоволеного аж дрижать від співів, аж яряться від соток світел! А по богослуженні по домах радощі й утіха! А молодь уся аж потапає в іграх, чи то на просторій болоні Галича, чи за городом на Галичиній Могилі, чи в човнах легесеньких на срібних хвилях могутнього Дністра. А старші сидять, при-

глядаються веселим іграм молоді та гомонять вдоволені про всяку всячину вільно.

А тепер?

Зійшлися люди до цих кількох церков, що їх мадари ще не зайняли, помолилися й по Службі Божій кожен спішить мерщій сумний, понурий додому, щоб там може втекти від споминів про щасливі дні, споминів, що ранили душу немов би зубами пили, що терновим вогнем пекли. І скоро, вельми скоро опустіли вулиці стольного города галицької держави, зовсім...

Ба ні, не зовсім!

Ось ганяються вулицями відділи чужинецьких їздців. Кричать, вигукують та виспівують дикими голосами? Дикі сини пущі, Арпадові нащадки. Вони теж святкують Зелені Свята та по своєму — криком, пиятикою.

Страх і тривогу ширить цей крик у серцях галичан. Усі ворота загород сильно та щільно позачинювані. Та чи здержать вони п'яну дич? І по гостинцях повно їх і то тільки їх. І там тільки мадярські співи та крики.

У смутку, в тривозі минув день. Звечоріло. Чисте, погідне небо все рясніш і рясніш запалювалося яскравими, блимливими зірками. Лагідний легіт колихав гиллям дерев, а кущі лунали співом пташок. Щербатий місяченько теж вплив на небо й кинув своє срібне світло на хвилі Дністра. Любо так, усе так і кличе, манить: „Гей, люди, чого криєтеся, чого куняєте по хатах! Гей гуртом на вулиці, надихатися чистим, здоровим повітрям — вечір такий чарівний!”

Дарма, ніхто не виходить!

Та ось женеться вулицями чималий відділ! Знать, не видержали в заперті, в тісноті, виманив їх чарівний, травневий вечір...

Ба, й це мадяри!

Попереду на сивому іноходці старший уже вояка, у лискучій, золоченій зброї. А за ним рядом відділ теж озброєних мадяр.

Куди?! Перегнали головними вулицями й погналися простісінько до дворища боярина Юрія Витановича, що так гордо та пишно розложилося над самим Дністром, сливе зовсім на боці від інших боярських дворів.

Певно в гостину? Бож Юрій Витанович найбільший, найщиріший їх прихильник!

Ось уже й підїхали під дворище! Нетерпляче гримотять у ворота.

Та що це, боярине Юрію Витановичу, ти не виходиш привітати своїх любих гостей?! Глухо й тихо на обісті, живої душі не видно, не чути. Ворота сильні, дубові, щільно зачинені. Ніхто не спішиться відчиняти.

— Рубай ворота! — кричить цей, що на сивому іноходці.

Миттю кидається кількох мадярів і з усієї сили рубає ворота. Важкі тисові ворота довго не подаються та вкінці падуть із лоскотом додолу.

Іздці ввігналися на подвір'я. Кількох зіскочило з коней. Підступили під двері дому. Двері теж зачинені.

— Гей, а є ви там?! Відчиняйте гостям двері! — кричить один із цих, що були під дверми ломаною словянщиною.

Ніхто не обзивається.

— Рубай! — крикнув знову цей на сивому іноходці. — Зачинилися собаки, теремтете кутя, та це їм не допоможе, рубай!

Упали й двері під важкими ударами. Всі мадари позіскакували з коней, віддали поводи чурам і потоптом увалилися в двері. Перейшли кілька кімнат. Пусто, ні духа! Аж в останній кімнаті застали старого Юрія Витановича з синами Петром і Ярославом та з зятем Іллею Щепановичем.

— Гей, собаки галицькі! Гості, добрі гості ласкаво до вас приходять, а ви двері перед ними замикаєте! Така ваша гостинність? — кричав по мадярськи золотозбройний.

— Гості, воєводо, не ввійдуть у хату насильно мов розбишаки, не розбивають, не рубують воріт і дверей — відповів старий Витанович по мадярськи, дрижучим від обурення голосом. Та зараз похопився й додав уже на вид спокійно: — Вибачайте, гостеньки, ми не знали, що ви в гості до нас, ми не сподівалися вас як гостей, бо в нас гості інакше приходять. Та що край, то звичай! Просимо, просимо, розгостіться, будьласка! Ми гостям раді: гість у дім, Бог у дім! Засідайте, будьласка, за столи. Я велю зараз заставити їх.

І старий Витанович подався в челядну та кликнув на службу.

— Мерщій приготуйте приєм для непроханих гостей! Найперше подайте меду й вина!

Сказав і вернувся до „гостей”.

Небаром служба стала вносити збани меду чистого й заправленого корінням та міхи з дорогими заморськими винами.

Гучно й бучно сідали „гості” за столи.

Позасідали та стали розглядатися по багатій обстанові кімнати, вистеленої й позавішуваної дорогими візантійськими килимами. А й уся інша обстановка була мистецької роботи: столи, ослони, стільці.

— Вибачайте, вибачні будьте, гостеньки, що тільки так вас приймаю. Не сподівався я сьогодні гостей та ще таких знатних і не приготувався, як ялося, на прийняття тільких достойників, як ти, славний воєводо, опікуне наш — говорив господар і присівся до гостей, а за ним присілися й його сини та зять.

Мадяри пили й пили без міри. Почався крик та співи, навіть сороміцькі. „Гості” відай забули зовсім, що вони в гостях.

— А чому це жіноцтва тут немає? Ні невісток, ні дочок твоїх. Без білої челяді забава, не забава! А про твою наймолодшу дочку ходить слава по всьому Галичі, що вона перша красуня на весь город. Чиж наші очі не гідні оглядати цієї ославленої краси, напиватися нею, подивляти її? Що?!

— Дякую тобі, славний воєводо, за це, що ти був ласкавий звернути увагу на мою дочку, хоч вона й не така то вже краса. Цього цвіту по всьому світу! Та, щоб побачити її, то мушиш вибачити воєводо! Тепер мого жіноцтва немає тут — виїхали за город, на хутір і то на довший час. Мушиш задоволитися чоловічим товариством — відповів старий Витанович і низько поклонився в бік воєводи.

— Брешеш, стара собако! Ніхто нікуди не виїздив із твого дворища. Я знаю — зірвався воєвода з місця з криком: — ти скрив їх! На мій приказ, нехай зараз являться тут пирувати з нами!

Старий Витанович випрямився й собі та сказав рішуче й гостро:

— Воеводо: гість ти, то поведися, як гість! А ні, то я муситиму прийняти тебе, як напасника, як ворога!

Сказав і хопив за рукоять меча, що висів у нього при боці в дорогій самоцвітами жиронай пихві й мимохіть подався до вузьких дверей, що вели в кімнату на горищі. А за батьком скочили туди сини та зять.

— Ах, там вони! — скрикнув воєвода. — Гаразд, ми перейдемо туди! За мною! — крикнув до своїх.

Та не так то легко було вийти зза столів. Сильний був боярський мід, кріпкі заморські вина. Ноги в малярів плуталися, відмовляли послуху. Та всеж таки деякі попідводилися й подалися за воєводою. Слабкі дверцята скоро відскочили. Та йти на гору вузькими, невідгідними східцями можна було тільки одинцем.

— Їх і тут нема! — скрикнув уже на горі розчарований воєвода.

Витанович і сини та зять легше відітхнули.

— Слава Тобі, Господи, — шепнули один одному — втішилися!

Воєвода зійшов назад наділ, був розярений, лютий.

— І там їх нема! — кричав він уже надоліні до старого Витановича: — Де ти скрив їх, собако!

— Я ж казав, воеводо, що їх тут немає! — відповів твердо Витанович.

— Немає тут, а деж, де?! — верещав воевода.

— На хуторі! — відповів спокійно старий Витанович.

— Брехня! Та я собі це затямлю! Затямлю, вважай — кричав він і тупотів ногами, а потім крикнув на своїх: — На двір, на коні! Ідемо далше!

І небаром усі вийшли з кімнати. Господар і не пращав їх. Тепер старий Витанович із синами та зятем подалися нагору. Кімнатка була пуста — тільки вікно було відчинене. Витанович виглянув із вікна: драбина лежала долі на мураві.

Небаром поверталися всі жінки. Тільки наймолодшої дочки не було. І не діждалися її цього вечора, ні в ночі.

ГІСТЬ ІЗ ПЛІСНИСЬКА.

Цього самого дня, коли Юрій Витанович гостив у себе непрошених гостей, по той бік Дністра на дворище Мирослава Глібовича прибув любий та милий гість — зять його Біловолод Просович із Плісниська.

— Ну, й не сподівався я тепер тебе Біловолоде! — говорив урадуваний Мирослав. — Такі тепер часи настали, що годі й надіятись, щоб хтонебудь зважився й із недалеких від Галича околиць пускатися в дорогу до нас, а ти аж із Плісниська!

— Я, бачиш, зважився та й здоровий доїхав.

— Слава Богу, що здоровий.

— А як би ти знав, чого я в такі часи пустився в дорогу в Галич, то сміявся б із мене, ой сміявся б! Ану, вгадай! Та ні, не вгадаєш?!

— Навіщо мені й угадувати! Я радію, що ти загостив до нас та віщим своїм словом розрадуєш нас у ці важкі часи.

— Головне, чого я приїхав, це мої рукописи, що їх дав тобі на переховок по весіллі.

— Є, є! Заховані безпечно — заспокоював гостя Мирослав.

— Спасибі! Осьтак, бачиш, усюди, де тільки довелося мені побувати, оставив я щось із моїх писань. Тепер такі непевні часи, тож я задумав позбирати все до купи. Ще маю дещо в Києві, а навіть у Путивлі та в Новгороді Сіверському... Та, бач, я про свої писання розговорився, а ти напевно радніший почути, як живе, що діє Звонимира? Здорова, Богу дякувати, й малий Мирославко теж здоров.

— Ви там певно спокійніше, безпечніше живете, як ми тут. Немає в вас тільки тієї темношкурої дичі. Боже, чого вони не виправляють тут у нас! Та ще те, що тут у самому Галичі роблять, ніщо проти тих вістей, що доходять до нас із Верховини. Тут у Галичі всеж таки є королевич, а до нього приїзять різні чужоземні послы, так бодай про людське око треба задержати міру в знущаннях. А там по селах і містечках хто про це знатиме?! Ти знав цього славного співця Нижана Остапича. Його вбили зараз тільки перейшли гори — так, без причини. А в одному з сіл двох священників, одного вже сивого старця, а другого молодшого залили кипятком. Казали їм вибрати собі

смерть: або зверха парити їх муть, або в горло литимуть кияток. Обидва вибрали це друге й так замучили їх.

— Ах, про те, що вони парять людей киятком і я наслухався дорогою. Це один із їх способів вимусити на жертвах потрібні їм зізнання.

— Це ще не найгірше. Вони мистці в придуванні катувань. Гей, гей! Усього й на воловій шкурі не списав би, що люди оповідають про їх звірства! Та цікаве, що вони навіть не соромляться цього, а ще й чваняться мов Бог зна яким героїзмом. Вистане вийти на місто, коли якийсь мадярський відділ вернеться з сіл. Ось тому найбільше два тижні повернувся мадярський відділ таки від вас ізпід Плісниська, з виправи проти князя Романа. Вони просто величалися, що різали матерей і їх немовлят.

— О, в нас у Плісниську було таки гаряче! Ми покликали князя Романа Мстиславича проти мадярів. Роман це князь хоробрий і можна було сподіватися, що при нашій допомозі вдасться йому прогнати наїзників. Я прислав послів до Галича, щоб порозумітися з тутешніми боярами. Тебе послі не застали.

— Так, я їздив до Синевідська до тестя.

— Багато заявило послам, що як тільки князь Роман появиться на Галицькій землі, то вони стануть по його боці. Та щож, коли князь Роман зайняв Пліснисько, вони билися проти нього разом із Мадярами.

— Мадяри мають тут у Галичі доволі прихильних їм бояр. Ось і мій сусід по той бік Дністра Юрій Витанович теж мадярський прислуж

ник. І його зять Ілля Щепанович теж їх. Та наймогутніші між ними це: Володислав Кормилич і його брати Яволод і Ярополк та численна сім'я Молибоговичів. Усі інші залежні від них і йдуть сліпо за ними.

— От, через них то й Роман Мстиславич мусів кидати Пліснисько.

— Їм Роман не до вподоби, бо нагадує їм Володимирка — сказав Мирослав. — Наші бояри бажать такого князя, щоб немов віск подавався в їх руках. Та стрівай, ми розговорилися про державні справи, а забули, що Збислава ще й не знає, що ти приїхав. Ходім мерщій до неї!

Пішли.

— Ах, Біловолод! — скрикнула струнка, білява молодиця. — Несподівані, та бажані гості! А де Звонимирка?

— Бачиш, що то мати! Ще й не звиталася як слід, а вже про дочку питає — засміявся Мирослав.

— Звонимирка, люба тещо, рада теж була завітати до вас, та малий Мирославко не пускає.

— Бачиш, Збиславо, ти в нього люба теща, а я не любий тесть, тільки Мирослав і вже.

— Га, коли бажаєш, то й тебе разураз тестем величатиму.

— О, ні, ні! Я таки волію: Мирославе! Це ж нагадує мені давні гарні часи на дворі князя Ярослава й усі наші пригоди.

— Гей, гей! Це здається ще такі недавні часи, а такі далекі вже від нас! — зітхнув Біловолод.

— Е, що ви там на давні спомини завертаєте! Ще матимете доволі часу попригадувати собі

їх. Ти, Біловолоде, оповідж мені радше про Звонимиру та Мирославка.

— Звонимира пересилає вам мною привіт, а Мирославко також. Велів переказати вам, що дуже радий був заїхати в гості до любої бабусеньки, та на його високий вік: чотирнацять місяців, дорога з Плісниська до Галича вже трохи за тяжка.

— А щож він, ходить уже, говорить?

— А вже ходить потрохи та й говорити вже доволі добре говорить.

— Певно теж запишеться в Велесові внуки, як батько?

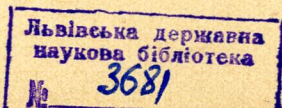
— Не знаю, тещенько, цієї тайни ще не виявив мені — відповів із усміхом Біловолод. — Хоча голос у нього добрий, бо коли йому що не понутру, то верещить аж хата ходить.

— Здоров, значить! — завважила Збислава. — Та я стала тут на розмову, а ти, затю, з дороги, певно голодний. Ви йдіть у світлицю та розмовляйте собі там, а я піду в пекарню та приготую перекуску.

Сказала це й вийшла. Мирослав і Біловолод подались у світлицю.

Посідали там на ослоні й почалася розмова. Поплили спомини за споминами. Мирослав згадав, як то він відразу привязався був до Біловолода, коли тільки побачив його, хоч і в одязі смерда, тоді, коли Біловолод вирятував на ловах в Арбузовичів у Плісниську князя Ярослава з небезпеки перед розюшеним кабаном.

— А як ти тепер живеш у Плісниську? — спитався Мирослав.

— Як живу? От, як то в Плісниську! Усе Пліснисько то горох при дорозі: хто не йде, то скубне! Пліснисько на самому погряничі галицької волости й яка біда не розженеться, завсіди за Пліснисько зачепить. Ага, ти й не знаєш, що ми вже перенеслися з Бусового поля в город, купили там собі домок. Якось небезпечно жити тепер поза городом.

— А хтож живе тепер на Бусовому полі?

— Управитель, що є заразом і нашим лісним.

— Ну, бачиш, а йому не страшно...

— Він сам один, а крім цього зрісся з лісом, як із братом рідним. Та й я сам, признаюся, нерадодкидав цю оселю. Там жеж, могила моєї матусеньки, там теж моя доля рішилася тоді на ловах князя Ярослава. Зробив я це для Звонимирки, бо вона не привикла до такої самоти. Завжди називає наш хутір на Бусовому полі відлюддям. Через неї я кинув цю затишну закутину, однак сам частенько заходжу туди до старого Бориса на розмову.

Тимчасом Збислава зо служницею стали вносити страви та напитки.

— Щось нашого Семенка довго нема?! Як пішов із полудня, так і досі не показався! А цеж уже пізно! — журилася Збислава.

Ще й не скінчила говорити, як у пекарні почувся голос юнака.

— Ось і він! — закликала радісно Збислава. — Семенку, а ходи носьюди! Гостя маємо, любого! — закликала.

— Зараз, зараз, ненечко! Я не сам, я теж із гостем — відповів Семенко у пекарні.

Збислава підвелася з ослона тай пішла в пекарню. За хвилину вернулася з сином та з молоденькою дівчиною, що чогось дрижала всім тілом. Сині її очі були в сльозах.

— Що склалося?! — стрівожився на вид заплаканої дівчини Мирослав. — Що тобі, Олечко?

За дівчину відповів Семенко:

— На їх дворище напали мадяри. Вона втекла вікном. Я був саме тоді над рікою й перевіз її човном на наш бік і привів до нас. Ви не матимете ніщо проти цього, тату, що вона заночує в нас.

— Лишися в нас, Олечко, на ніч та й не бійся. Тут ти безпечна. Мадяри напевно не сподіватимуться, що ти скрилася в мене — успокоював стрівожену дівчину Мирослав. — Сідай, повечереш із нами, а потім підеш на спочинок.

Дівчина сіла слухняно. Вечеря пройшла вже тихо, збан із медом лишився ненадпочатий.

По вечері Збислава повела Олю в свою кімнату, а чоловіки лишилися ще на якийсь час у світлиці.

Семенко оповів про напад мадяр на дворище Юрія Витановича, так як йому оповідала Оля.

— Ну, коли вже мадяри нападають на дворище своїх прихильників, то це добрий знак, це може вийти нам на добро! Чейже хоч тепер вони отямляться та разом стануть проти наїзника — говорив Мирослав.

— Так, так! Це вийде й їм на добро, бо вилічить їх із зтяжної недуги: прихильности до мадярів, а може й навчить їх цінити вище загальне добро, як своє — говорив Біловолод, а потім, коли

відійшов Семенко, докинув: — Гарну доню має Юрій Витанович. Чи не любляться вони обоє?

— А так, любляться — відповів Мирослав.

— А щож її батько на це? Годиться, чи може не знає ще про їх кохання.

— Знає й очевидно не годиться! Та я лишаю все часові. Вони ж обидвоє ще такі молоді.

— Це правда! — признав Біловолод, а по хвилині додав: — А може ця пригода й їм стане в пригоді.

— Може? Дай, Господи! — сказав Мирослав.

ПО НАПАДІ.

На другий день по нападі на дворище Юрія Витановича в Зелений Понеділок склалася нечувана подія: Юрій Витанович сам особисто явився в домі Мирослава Глібовича, що його вважав своїм ворогом. Явився, щоб подякувати за захист, що його Мирослав дав його дочці минулої ночі. Важко приходилося йому переступати Мирославові пороги, та треба було подякувати.

Мирослав прийняв його щиро. І на диво Юрій Витанович і сам не стямився, як став отверто висказувати свої думки, а навіть жалувати своїх дотеперішніх взаємин із мадярами.

— Боярине, — сказав на його жалі Біловолод — помилятися людська річ! Та важне те, щоб ми, коли пізнаємо нашу помилку, вперто з самолюбства чи гордощів, не держалися її далше, а щоб пішли тоді за голосом совісти. А совість

наша каже нам усім не давати чужинцям Рідної Землі. Чи не так, боярине?

— Так — відповів тихим голосом Юрій Витанович.

— Так, так! І час вам усім, що досі шукали приятелів поза межами Рідної Країни, приятелів не Рідній Землі, тільки собі — час вам усім сказати собі: „Все горе, все лихо, що впало на Галич, було від цього, що не було згоди між галичанами, між дітьми однієї Матери! Ненависть і незгода та гордощі й зарозумілість веліли шукати союзників між чужинцями проти свого князя, проти братів своїх і наводити полчища мадярів, щоб панували над нашою країною”. Ви думали рятуватися так перед самоволею свого князя, а попалися під іще гіршу самоволлю чужого володаря. Та й чи тільки цей володар верховодить?! Хмари чорного гайвороння налетіло на галицьку волость і найнизчий урядом мадярський посіпака має більший голос, як ти боярине! Де твоя воля, де твої свободи?! Прогнали законного князя Олега...

— Він не був законний князь! — перебив Юрій.

— Був законний, бо батько передав йому Галич — говорив даліше Біловолод.

— Не батько дає престіл Галича, а ми, бояри, посаджуємо собі князя.

— Так ви в гордощах своїх сказали собі і посадили тепер „законного князя” угорського королевича.

Ці Біловолодові слова, сказані з болючим

глумом, опам'ятали старого. Він сумно схилив голову й задумався, а потім сказав:

— Може, може й твоя правда, боярине Біловолоде! Може те, що склалося цієї ночі в моєму домі, знак для мене, що я йшов неправим шляхом. Та Бог мені свідок, що я не власну користь мав на думці, а добро всіх бояр!

— Боярине, чи коли хочеш, щоб твої стада й череди, не пропали, спроваджуєш вовків між них?! Коли добра бажаєш Рідній Землі, а нехай тільки одній верстві народу: боярам, то не клич проти своїх чужих, бо вони тільки ждуть нагоди, щоб захопити собі нашу багату землю.

— Я це тепер бачу — завважав сумно Юрій Витанович.

— Так, боярине! Ти відчув це, пізнав цю правду аж тоді, коли на власній шкурі почув благодать чужого панування. Аж твоя власна кривда нагадала тобі загальну кривду, кривду всього народу, всієї країни. Може плач і сльози цього неволеного народу тепер промовлять до тебе, до вас усіх і ви разом із народом станете проти наїзника! Боярине, забудь усі особисті зневаги, кинь незгоду й усі подаймо собі руки та спільними силами проженім ворога з Рідної Країни — говорив і щораз більше й більше запалювався Біловолод.

Щирість його слів, вогонь його вимови захопили старого Юрія Витановича й він ухопив Біловолода за руки та промовив дрижучим голосом:

— Боярине, боярине Біловолоде, я готовий! Я навіть і цього прийшов, щоб обміркувати справу, як захиститися нам перед нападами малярської дичі.

— Не захистишся перед вовком, боярине, поки його не позбудешся з кошари. Хочемо бути безпечні перед мадярами, треба їх прогнати й більше не впускати в межі Рідної Країни — сказав Мирослав.

— Так, і я це тепер так розумію! — сказав твердо старий боярин. — Та чи стане наших сил на це?

— Так, тепер не проженемо їх власними силами. Тепер ми вже за слабі до цього! — сказав Біловолод. — Треба нам допоміжати шукати, та не в чужинців! Пошукаємо її в князів інших наших земель, а передусім у Києві. Моя рада така: нехай усі, кому дорога Рідна Країна, зйдуться на раду та виберуть послів до великого князя Києва просити, щоб поміг нам прогнати ворога.

— І моя така думка — притакнув Мирослав. Цеж обов'язок великого князя боронити цих окраїн колишньої держави Святослава Хороброго, Володимира В. і Ярослава М. Сьогодні мадяри захопили галицьку волость, а завтра, як тут закріпляться, сягнуть по Матір городів руських!

— То добре! — згодився Юрій Витанович. Хіба скликати раду таки на завтра?

— Хай буде, а в яку пору? — спитався Мирослав.

— Я думаю, найкраще ввечері у якомусь безпечному місці — сказав Біловолод.

— Навіщо шукати безпечного місця! — сказав Мирослав. — Думаю, в мене буде зовсім безпечно, або радше скажимо не небезпечніше, як усюди інде.

Всі три погодилися на це й Юрій Витанович розпрощався та подався додому.

— Ось, бачиш, — сказав Біловолод по виході Юрія Витановича — нема ніщо злого, що не вийшло б на добре. Коли б не напад мадярів, то старий Юрій Витанович і далше вислугувався б їм. А таки буде ще з нього порядна людина й дуже може стати в пригоді Рідній Країні.

— Ти завсіди був і будеш легковірний.

— Чому?

— Ти віриш, що він усе те говорить щиро?..

— А чого ж би ні? Вірю! Кожна людина має в собі іскру доброго, треба тільки вміти роздмухати її, а може з іскри вибухнути пожежа.

— А я йому не йму віри! Чим горщик накупів, тим і череп з нього чути, або ще краще: горбагато й могила не направить. Він, хитрий лис, хоче тут свою печеню спекти.

— Чи ти думаєш, що йому зовсім байдужа Рідна Країна? — спитався Біловолод.

— Ні, так не думаю. Йому Рідна Країна не байдужа. Рідна Країна дорога йому, та тільки поти, поки він має з неї користь.

— Чому ти не хочеш вірити в щирість пересвідчень людини?

— Але ж вірю, Біловолоде! Він жеж щиро пересвідчений, що так повинно бути.

— Ну, так! Однак тепер, сьогодні — говорив він уже інакше. Чому я маю не йняти віри, що він думав таксамо, як говорив?

— І вір, бо він тепер щиро говорив, бо вірив, що з загальною справою звязана й його власна справа. Та й то ще не знати, чи тут не заважила тільки обида завдана йому, бояринові, мадярським воеводою. Присохне обида, призабудеться кривда й вовка знову потягне в ліс.

— Ти страшний з такими поглядами на людей! Однак віри в людину таки не відбереш мені!

— Я й не думаю відбирати, бо й сам вірю. Тільки людину треба виховати до цього, щоб стала справжньою людиною. А ось цю людину, що їй на ймення Юрій Витанович, виховали так уже змалечку, що весь світ має бути тільки на її користь. Його рідна країна — це він сам, а що найбільше його верства — боярство...

— Га, може й твоя правда! Я, признаюся, тут несвідущий. Та всеж волю вірити, що в кожній людині є іскра доброго.

— Ви всі піснетворці легковірні мов діти! Дай, Боже, щоб ти ніколи не попівся.

— А може я вже й попівся й то нераз, тільки я завжди стараюся виправдати й цього, що на ньому попів пальці.

— Можна виправдати, однак не слід даватись виводити в поле. — сказав накінець Мирослав.

— І це правда! — признав Біловолод. — Обережним треба бути завжди.

І обидба подалися на спочинок.

ТАЙНА НАРАДА.

У вівторок, як тільки стало вечоріти, почали галицькі бояри сходитися до дворища Мирослава Глібовича. Човен за човном причалував у різних місцях до того берегу Дністра й із них висідали бояри та йшли пішки завулками та городами до Мирослава Глібовича. Обережно, щоб це не впало в око мадярам.

Скоро заповнилася Мирославова світлиця найчільнішими боярами Галича. Явилось й чимало дотеперішніх прихильників маляр. По нападі маляр на дім Юрія Витановича — вони всі готові були йти проти них. Не було тільки Володимира Кормилича з братами. Їх навіть не просили. Боялися.

— Вітайте, бояри Галича! — привітав усіх Мирослав. — Думаю, не треба говорити вам, чого ми тут зійшлися. Тож приступаємо до наради без довгих короводів.

Небаром смерклося так, що треба було світити. Мирослав велів позачиняти віконниці та за-світити воскові свічі в дорогих свічниках. Збислава зо службою внесла м'ясиво та збани з медом.

— При меду — говорив Мирослав наповнюючи чаші медом — радиться краще. Випиймож найперше за поводження нашої справи!

Випили.

— Тепер перейду відразу до справи та скажу коротко: нам треба придумати якийсь спосіб, як найлекше позбутися наїзника. Хто має якийсь спосіб на приміті, нехай подасть його.

На це підвівся старий, сивий як голуб, Воротислав Лазорич:

— Бояри Галича, — почав він — дозвольте й мені старому сказати слово. Може неодно, що скажу, буде прикре, неодного вразить, та хай він вибачить мені. Я не докоряти хочу — хочу найти вихід з завулка, з глухої вулиці, куди загнала нас наша зависть і незгода.

Наша багата замля, ласий шматок і чужинці не від сьогодні споглядають ласим оком на галицьку волость. І що було б із нами, з нашою дорогою країною, якби не хоробрі князі Ростиславичі? Вони захистили нашу землю залізними полками, вони збагатили її. А ми, галицькі бояри, чи ми помагали їм, князям нашим у їх змаганнях?! Ні, ми вище ставили наші боярські справи, ба навіть родинні, як справи Рідної Країни. Скажіть, чи було б прийшло до того, що чужинець господарить тут як у себе дома, нищить нас, поневіряє, зневажає нас і наших жінок і дочок, чи було б прийшло до того, коли б ми були послушали заповіту князя Ярослава Осьмомисла та станули при Олегові...

— Законний наслідник був Володимир — завважив хтось.

— Законний!? Чиж князь Ярослав скривдив його, давши йому Перемишль? Ні, не про це вам ходило, що він законний. Ви бачили, що він нездатний правити Галичем і тому бажали мати його князем. Можна буде ним крутити, як вам буде вигідно. Невигідний був вам Володимирко, неvigідний Ярослав Осьмомисл! Та на щастя, вони були за сильні волею, щоб далися звалити. Такий

був і Олег і тому ви не хотіли його. Навіть Володимира, як самі кажете, законного, коли не хотів бути воском у боярських руках, ви позбулися, а на його місце, лице мені від сорому лупається, ви покликали чужинця. А він прибув не сам, а з військом і тепер господарить по своїй волі, не по вашій, а ви, що не хотіли слухати свого князя, згинаєте шиї в чужому ярмі. Тепер ворог уже закріпився тут і не сила нам самим прогнати його. Одинокий рятунок: просити наших князів інших волостей, щоб допомогли нам прогнати ворога...

— Ніякий князь не схоче битися за галицький престіл, бо знає, що ці самі бояри, що його сьогодні покликали, завтра можуть його прогнати. Кожен із них знає, що тільки силою міг би вдержатися на галицькому престолі, бо крім зовнішніх ворогів, що їх ця окраїнна земля має чимало, мусів би вести боротьбу ще й із тутешнім боярством. А це не всякому під силу. Що могли робити Ростиславичі, цього не всі інші — говорив не старий ще Желислав Борисович.

По тих словах стало в хаті тихо-тихісько, немов у церкві: всі відчули болючу правду останньої мови й вона ранила їх душі, палила вогнем.

Аж підвівся Біловолод. Очі всіх відразу звернулися на нього. Всі відчули, бачили по його очам, що він не докорятиме їм, а вилле на їх зболілі душі цілющу воду віщого слова, скине з них цей важкий, пекучий тягар, що його накинули докори Желиславові.

А Біловолод довго стояв мовчки та зором слався по всіх очам, що немов благали його: „Про-

мов, промов, скинь із душ зболілих важкий тягар, що впав на нас по мові Желислава!”

І він промовив:

— Бояри Галича, — почав він лагідним, спокійним голосом — бояри Галича! Дозвольте й мені найменше несвідомому, бо наймолодшому між вами, слово до вас держати. Бояри! Немає сумніву, що ми дожили сумних часів; немає сумніву, що багато, навіть дуже багато тут вини нашої, однак немає теж сумніву, що помилятися — це людська річ. Та річ мужів не робити вдруге цих самих помилок! Ми чули тут докори, важкі докори самим собі. І це добре! Воно свідчить, що ми вже пізнали свої хиби й похибки. Тепер нам треба старатися позбутися їх. А які ж ці наші хиби? Ми чули тут: це те, що ми свої особисті справи ставимо вище від загальних і не вміємо пожертвувати свої справи для загального добра. Та я кажу, що найбільша наша хиба: то наша незгода, це ті вічні міжусобиці наші. Правда, це не тільки наша галицька хиба, це хиба всіх наших земель. І князі наші не вільні від неї. І вони часто кладуть свої справи вище над державні. І в них, як і в нас, клич: „Це мое й те мое” — горою! справи малі виносять наверх і кажуть про мале: „Це велике!” І за дрібні, нераз безвартісні, справи зводять між собою усобиці. А поганці з усіх сторін набігають і бють розеднану силу руську, руйнують і грабують наші безборонні землі. Бояри, брати! Коли ми, галичани, робитимо те саме, то вірте мені, що тут вина в десятеро більша, бож ми окраїна всіх наших земель. Ми немов передня сторожа нашої великої батьківщини, землі рідної нашої, спадщини Святосла-

ва Хороброго, Володимири Святого й Ярослава Мудрого. Ми тут повинні, ні, ми мусимо так кріпко, так твердо стояти, як наші гори Карпати. Геть незгода, геть спори, геть сварні! Як мур найкріпший, як скеля стіймо твердо! — говорив Біловолод що раз гарячіше, щораз палкіше. — Нехай братня любов злучить нас в одно велике, кріпке й дуже тіло! Брати, приречімо собі сьогодні всі, що забудемо й закинемо всі свари, всі незгоди, всі коромоли й тільки до однієї мети змагатимемо: до висвобо-дження Галича зпід чужої влади. Подаймо собі руки на те!

Тут перервав на хвилину, а потім узяв в одну руку правицю Мирослава, а в другу правицю старого Юрія Витановича й говорив:

— Подаймо собі руки та приречім святочно, що від сьогодні крім Бога ніщо в нас не буде свя-тіше над Рідну Країну й Нарід Рідний.

За Біловолодовим приміром стали підходити одні до одних колишні противники й вороги й по-давали собі руки, а то й цілувалися.

Радісними очима глядів Біловолод мовчки на цю зворушливу живу картину. Аж як уже все втихло, сказав спокійним і рівним голосом:

— А тепер моя рада така: виберім послів до київського великого князя, батька всіх наших кня-зів, щоб прохали від нас, щоб дав нам воєнну по-міч, а коли сам не може, щоб завізав інших кня-зів, щоб поспішили нам на підмогу. Ми чули тут слова, що ніякий князь не схоче битися за Галич, бо не буде певний, чи зараз на другий день ми

самі його не проженемо. Однак я вірю, що між нашими князями таки знайдеться такий, що на зазив великого князя обізветься в ньому запал оборонити спадчину Ростиславичів, окраїни святої Русі! Я певний цього!

— Так, так буде найкраще! — загомоніли голоси довкола.

— Коли всі згодні зо мною — сказав Біловолод — то хіба виберемо зараз посольство.

— Так, так, вибираймо негайно! — закричали всі.

Тоді Біловолод підійшов до Мирослава й шепнув йому:

— Подай на посла Юрія Витановича?

— Чому саме я? — здивувався Мирослав. — Краще, щоб ти...

— Ні, краще ти, а чому здогадайся!...

Мирослав задумався хвилинку й відповів:

— Уже розумію тебе! Йде тобі про нашого Семенка...

— А бачиш...

— Як ти про все тямиш! — сказав пошепки Мирослав і виступивши наперед сказав:

— Я раджу вибрати на провідника посольства Юрія Витановича.

Юрій Витанович ніби змагався спершу й подав на провідника Біловолода Просовича. Біловолод заявив на це:

— Я не від того, щоб узяти участь у по-

сольстві, однак провідником мені годі бути, ним мусить бути боярин Галича.

— Так, так, так! Юрій Витанович хай буде провідником посольства. Хай Юрій веде посольство. Однак і Біловолод Просович хай іде в посольстві! Так, він бувалий у Києві, це придасться! А вжеж! А вжеж! — закричали всі кругом.

— Все гарно, тільки ми досі не рішили, кількох послів вислати? — завважав хтось.

На це сказав Мирослав:

— Думаю, вистане п'ять послів. Завелике число звернуло б увагу мадярів. Я радив би ще вибрати Воротислава Лазорича, Андрія Володарича й Ярослав Желиславича.

Усі годилися на цих трьох, тільки що старий Воротислав Лазорич відмагався й відмагався:

— Це не для мене! На мої старі кости то за далека й за важка дорога.

І не дався ніяк намовити. На пятого вибрали Гаврила Остромирича.

Пізно в ніч стали бояри розходитися — так само обережно, як і сходилися. Хто мав даліше йти виходив скоріше, хто ближче пізніше.

Коли всі вийшли, сказав Біловолод, затираючи з вдоволення руки:

— Ось і бачиш: повелося! Чуєш невірний Томо: повелося!

— А я всетаки лишуся ще невірним Томою. Вони тепер підуть, а як прийде до рішальної розправи, коли тільки їм здаватиметься, що справа не вдасться, побачиш, кільки їх відскочить!

— Ей, не кряч, вороне! Справа мусить вдатися.

— Яж не кажу, що не мусить вдатися, але може прийти скрутна хвилина, що здаватиметься неможливою до переведення, а тоді — тоді ти, легковірнику, пізнаєш краще неодного з наших бояр.

— Хай твоя ворожба йде в дебри та в озера!

— Хай іде! — притакнув Мирослав.

НАЙШЛИ ГАЛИЧЕВІ КНЯЗЯ.

Вже третій тиждень минав, як галицьке посольство приїхало до Києва. Та хоч як заходилися, хоч як старалися, не встигли досі сливе нічого осягнути. Одно, що вдалося їм за старанням Біловолода, це те, що київський митрополит дався втягнути в їх справу. Палкими зазивами закликав він руських князів, щоб спішили на рятунок західним окраїнам Рідної Землі. Він писав послання до князів, сам виголошував проповіді в св. Софії та в інших церквах Києва.

— Князі руські, нащадки Рюрика, Олега Віщого, Святослава Хороброго, Володимира Святого й Ярослава М. — це чужоплемінники забрали отчину вашу! Годі, не вільно вам спокійно приглядатися, як під ворожою стопою стогне частина Рідної Землі! Тямте, князі, що це окраїни наші! Пропадуть вони, то ворог підсунеться ближче, може наспіти хвилина, що в лиху годину для нас сягне й по „Матір городам руським!” Князі, це

чужоплемінники відібрали в вас отчину вашу, варто б вам заходитися коло цього, щоб відібрати її в них! — голосив митрополит раз-у-раз.

Та даремні були всі митрополитові зазиви. Ніхто з князів не відгукнувся на них. А Рюрик Ростиславич, великий князь Києва, на прохання митрополитове, щоб завізвав князів іти рятувати окраїни — відповів:

— Ніхто не піде! Ніякий князь не схоче бути іграшкою в руках невірних, віроломних галицьких бояр. Я поміг моєму зятеві Романові, галичани самі закликали його, клялися, що стануть при ньому, а коли він тільки переступив грямиці галицької держави під Плісниськом — билися проти нього разом із мадярами! Ні, я вдруге не дам втягнутись у халепу та й ручу вам, що й ніхто інший не схоче, щоб його кликали в князі на те, щоб проганяти з престола...

Посли втратили вже були надію, що їм удасться стягнути якогось князя. Думали вже вертатися нізчим у Галич. „Пропало!” — думали вони. „Така вже видно доля Галича, щоб гинути в чужому ярмі! Долі й конем не обідеш!”

Аж одного дня покликав митрополит Біловолода до себе й зараз на вступі заявив йому з розрадуваним видом:

— Ну, піснетворче Біловолоде, є князь для Галича, що зможе й оборонити його й удержати! Біловолод зрадів:

— Хтож саме, святіший отче митрополите?

— Такий князь, що й по закону належиться йому Галич!

— По закону належався Галич Олегові й Володимирові Ярославичам. Олега вже нема в живих, а Володимир, як голосять певні вісти, в мадярів у неволі. Держать його враз із жінкою та синами в вежі.

— Все це правда! А всежтаки забув ти про одного, мій сину, що тепер має неменше право до Галича.

— Ах, це був би князь Іван Берладник. То правда! Він по закону мав навіть більші права, як князь Ярослав, бож його батько Ростислав був старший від свого брата Володимирка.

— А бачиш!

— Так, але ж він уже давно не живе!

— Він не живе, та живе його син, хоробрий і завзятий Ростислав.

— Ах, то було б знаменито! — закликав на радощах Біловолод. — І Галич був би врятований і направлено б стару кривду, яка може й лягла проклоном на Галичі й на Ярославових синах. Чи він заявив охоту йти на Галич, чи він є тут у Києві?!

— А вжеж! Інакше я не кликав би тебе тут. Він заявив охоту йти на Галич і то не тому (впевнив мене!), що це його отчина, а тому, що це важна окраїнна частина руської землі, південне забороло її! Хоробрий це князь і дух високий у нього! Досі жив він у Смоленську й тепер прибув на прощу в Київ! Почув у св. Софії мої заклики до князів і зараз зголосився до мене.

Зрадів, вельми зрадів Біловолод, немов на крилах линув до заїзду, де задержалися галицькі посли.

— Є, є князь! Маємо князя! — закликав до них замість привіту.

— Хто? Де? Який? — засипали його питаннями товариші.

— Хто?! Правнук Володаря, син нещасного Івана Берладника — Ростислав!

— Син Івана Берладника?! Івана Берладника! Чудово! Він повинен, він мусить бути нашим князем! Галич цеж його законна отчина, цеж спадщина його по прадідові Володареві! Він наш князь! Ми за нього готові свої голови покласти! Хай живе Ростислав Іванович, князь Галича! — лунали оклики довкола раз-у-раз.

Радість і одушевлення захопило всіх. А Біловолод радів подвійно на вид захвату й єдності бояр. Раділи, тишилися бояри, що вернуться в Галич з таким гарним вислідом. А старий Юрій Витанович трохи не кинувся обнимати Біловолода:

— Це ваша, ваша заслуга, боярине Біловолоде! Без вас ми були б не вдіяли нічого й повернулися б у Галич в порожні — говорив він до Біловолода розрадований, що аж сльози радості блищали в його очах.

А Біловолод линув думкою до Мирослава:

— Гей, гей! Мирославе, Томо невірний! Коли б ти все це бачив, чи й дальше не йняв би віри щирости їх окликів! Чи ж здібні ці люди дбати тільки про особисті справи, тільки про свої користи! Ні, ні, ти помиляєшся, любий друже...

Таки ще цьогосамого дня побіг Біловолод до митрополита з радісною вісткою, що бояри-посли дуже радо прийняли відомість про охоту князя Ростислава відібрати для себе галицький

золотокований престіл. Біловолод просив митрополита, щоб повідомив про це князя Ростислава та звів їх із ними.

Стрінулися з князем зараз на другий день у митрополичій палаті. Перший промовив до князя Юрій Витанович, як провідник посольства:

— Княже наш! Бо нашим тебе маємо вже тепер право називати! Ти ж правнук князя Володаря, ти син князя Івана Ростиславича, якого весь Галич любив і поважав! Княже наш! Нещасний Галич, батьківщина твоя, потребує твого сильного рамени, він кличе тебе, взиває: „Рятуй мене, княже Ростиславе!” В імені всього галицького боярства прохаємо тебе, ми висланці Галича: „Не відмов нам свого юнацького рамени, спіши негайно з відсічю поневоленому городові й усій нещасній країні, увільни від наїзника, а вдячний Галич радо привітає тебе, як свого князя. Засядеш на золотокованому престолі предків твоїх, що тобі належить по закону! Княже, ми певні, що тільки ти один зможеш освободити наш дорогий Галич і правити ним на славу собі й народові.

Із слізми в очах відповів князь Ростислав на цю промову сивоволосого боярина:

— Бояри, славного й великого Галича! Я був, є й буду завжди готовий спішити на оборону загроженої Рідної Країни! Це ж моя повинність. Вашими устами кличе до мене Рідна Країна! Вірте мені, славні бояри, що я тільки за цим покликом іду, не тому, що Галич моя отчина, що він спадщина по моїх батьках! Судила мені доля бути вашим князем — буду! А судила доля згинутися в бою, то згину за волю Рідної Країни. Я йду на ваш заклик,

тільки ви додержіть мені вірности, бо тільки так увільнимо галицьку волость від ворога.

— Ми хрест цілуватимемо тобі вже тепер, що ми всі, що тут є, додержимо тобі вірности! І ми певні, що всі бояри, що вислали нас туди, підуть за тобою.

Митрополит зняв хреста, що висів у нього на грудях і подав його Юрію Витановичеві та сказав:

— Ось тобі хрест на цілування!

Юрій Витанович нахилився й поцілував хрест і руку митрополита, а за ним і всі галицькі послы.

— Тож тямте — говорив митрополит святочно й піднесено — тямте, що ви цілували хрест князеві Ростиславові на вірність. Хай Господь веде вас у ваших добрих намірах і ділах, і хай спаде важка кара на вас і на діти ваші, коли б ви неправдивими устами цілували цього хреста.

— Хай так буде, амінь! — сказали всі.

По присязі стали радитися, як найкраще повести справу.

Князь Ростислав заявив, що розішле своїх людей із зазивом, щоб у кого тільки охота, вступав у його військо, а бояри зобов'язалися поставити грошей на перші потреби.

І таки цього самого дня розіслав Ростислав довірених людей по Києві й сусідних городах і селах. Ці люди закликали охотників приставати до Ростислава. Бояри-послы вдалися до галицьких купців, що їх чимало було в Києві й які мали тут свої крамниці, щоб у них дістати потрібних засобів. Купці не відмовлялися, кожен давав радо кілько міг.

І вже по двох тижнях вирушав із Києва чималий і добре зоружений полк князя Ростислава Берладнича. Юрій Витанович із трьома іншими галицькими послами поїхав наперед. При князеві лишився тільки Біловолод. Лишився він на просьбу самого князя, щоб бути дорадником князеві й піддержувати в війську духа та скріпляти запал і захват.

За Біловолодовою порадою рушив князь на Пліснисько. Біловолод знав, що тут на його заклик Ростиславів полк збільшиться вдвоє.

Так і було. На саму чутку, що йде князь Ростислав, син князя Івана Берладника, люди збігалися до його полку, гуртувалися біля князя, як бджоли біля матки. Мадярська залога була за слаба, щоб опертися Ростиславовим силам. Піддалася відразу. Князь радів, росли надії, кріпшали. У Плісниську задержалися тиждень. Князь замешкав у Біловолода. Звонимира ходила коло князя, як коло рідного батька.

— Давно вже не мав я біля себе таких щирих людей, давно вже! Чим я, як я вам віддячуся? — говорив князь.

— Княже, ти наш володар і гість наш! А чиж ялося свого князя в гостях інакше приймати. Князь це батько народу й нам слід тебе як батька поважати та приймати. Навпаки, княже, ми тобі повинні бути вдячні, що ти не погордив нашими скромними порогами. Ти ж міг загостити хочби до таких багатіїв, як Арбузовичі, де ти мав би куди кращу вигоду, як у нас — відповів на це Біловолод. — Та ми, я й моя жінка, маємо до тебе, княже

й батьку наш, прохання. Не відмовся держати нашого сина до хресту.

— Ах, дуже, дуже радо стану вашим кумом, Біловолоде! — заявив князь.

І зараз на другий день відбулися христини. Малому Мирославкові дали при хресті ймення Степана. І так князь Ростислав став кумом Біловолода Просовича й батьком хресним Мирослава Степана Біловолодича.

По тижні рушили під Збараж. І тут не довго опиралася мадярська залога. Та Ростиславові все йшло за помало. Він на крилах радий був злинути під Галич. Пощо тратити сили на здобування малих городків. Найважлише Галич.

— Коли Галич буде в моїх руках, то всі ті городки без бою будуть мої — говорив він Біловолодові. — А з Галичем чей-же тепер піде легко. Мене ж самі галицькі бояри закликають на князя, то нема сумніву, що всі підуть за мною. Чого нам гаяти час, чого нам тратити безпотрібно сили! Йдемо просто на Галич!

Біловод сам не знав, що тут радити князеві. Хотілося йому вірити, що галицькі бояри, як не всі (мав на думці Володислава Кормилича) то бодай у більшості підуть за рідним князем. Хотілося вірити! Та разом тривожили його й Мирославові слова. Ану ж самолюбство й користолюбність візьмуть верх над любов'ю до отчини й галицькі бояри в останній, в рішучій хвилині відкинуться від князя. Та ні! Цього не буде! Князь Ростислав це ж син Івана Берладника, їх любимця. Пощо даремно тривожитися, справедлива справа мусить бути горою.

А князь Ростислав говорив іще:

— Цим, що ми нагло й несподівано зявимося під Галичем, зиськаємо ще й те, що заскочимо во-рога, не дамо йому приготувитися. А коли б ми гаяли час на здобування городків, то дамо мадя-рам змогу приготувитися до оборони й город укріпити, а то й закликати нові сили з Угорщини. А так ми їх заскочимо й багато влекшимо собі.

Ці князеві слова пересвідчили Біловода.

Рушили просто на Галич...

НА ГАЛИЧ.

У суботу 15 липня, в день св. рівноапостоль-ного князя Володимира, рушив полк князя Ростислава зо Збаража просто на Галич.

Заки вирушили, князь вислухав Служби Божої в городській церкві й відбув перегляд полку. Невеличкий виходив він, оцей полк князя Ростислава з Києва, та тепер він не то подвоївся, а зріс учетверо.

Чимало прислужився тут Біловолод. Він укладав пісні про полк князя Ростислава й розси-лав гусярів, що по селах і городах співали ті пісні... У цих піснях згадував Біловолод давню славу часів Володаря, Володимирка, Ярослава Осьмомисла. „Тепер чужинець-наїзник” співалося в цих піснях „притоптав цю славу, кривда й не-правда покрили чорним покривалом сумну всю га-лицьку волость! Гей, брати, не даймо рідної землі на поталу, не посоромімо давньої слави! Краще нам усім погинути ніж у неволі пропадати! Гей, у кого руки здорові та дужі, усі під прапор князя Ростис-

слава, правнука Володаря, щоб разом із ним добувати Рідній Країні волю, князеві слави, а собі чести!”

Палкі Біловодові пісні розпалювали нарід. Раз-у-раз прибували відділи добровольців під прапор князя Ростислава. Ріс полк княжий, росла й віра в перемогу.

Як тут не вірити! Ось як бодро, як сміливо глядять ряди гожих та дужих юнаків, який вогонь палає з їх очей! Як рівно, як плавно йдуть, як твердо ступають вони!

І палають і в князя очі, серце в грудях живіше бється, росте завзяття, росте надія, росте певність, росте віра! Ні, з таким військом муситься перемогти, тільки перемогти!

І глядить дружина на свого князя, на вождя свого. Ні, з таким князем жде їх тільки честь, тільки слава, тільки перемога! За такого вождя не жаль і кров пролляти, головою наложити, за таким князем у вогонь і в воду! Усюди підуть із ним, куди ні поведе, нехай і на край світа!

Гордо й бистро шлеться зір князя по пишних рядах. А сонце так ясно світить із погідної синяви неба, так якось радісно! Неначе б ураз із князем і його дружиною й воно тішилося, що ось то є ще сила, яка зуміє стати проти кожного ворога. Ясне соняшне проміння стелиться на військо, голубить його, відсвічується в лискучій зброї. А легенький вітрець лопоче прапорами та стягами, мов розмову заводить із ними — про героїські діла, про честь і славу, що жде їх, княжу дружину.

Іде військо, йде хорообре, не дасть землі рідної на поталу, на зневагу.

Ось князь глянув щераз по рядах і підвівся в стременах та крикнув грімко:

— В похід!

— В похід! — крикнув за ним тисяцький.

— В похід, в похід, в похід! — крикнули сотники, а за ними десятники.

І рушили з місця перші ряди, а за ними другі, треті, десяті й дальші, дальші. Задудоніла, загуділа земля під копитами комонів, задудоніла, загуділа під ногами піхотних дружинників, голосніше зашуміли прапори, зашелестіла трава обабоча лав війська.

Рівно, бадьоро йшла піхота, жваво, бистро рушала кіннота. Завзяття й сила била з юнацьких лиць дружинників. І не диво! Чи ж мало цих завзятців служило в залізних полках князя Ярослава Осмомисла? Кілько то походів вони відбули, де не були вони?! На всі сторони розносили славу Галича й мудрого князя. Заступали путь угорському королеві й золотоверхій „Матері городів руських” на підмогу спішили.

Бодро, завзято йшло й тепер військо князя Ростислава! Гей, не пропала ще руська сила, ще понесеться слава її по всій Україні широкій! Ще не радійте вороги, йдуть местники, — прийде час, що правда буде горою.

А понад рядами неслася грімка пісня піснетворця Біловолода.

Не тільки понад рядами. Вона линула наперед. Ще військо Ростислава було в половині до-

роги, як Біловолодові віщі післанці пробилися до Галича з гусями в руках. Вони співали:

„Гей ви, славні галичани, чи вже слава пролунала,
Чи забули яру славу Осьмомисла Ярослава,
Що з високого престола у Галичі, золотого
Підпер гори Угорської був залізними полками,
Заступив путь королеві, Дунаю замкнув ворота,
Понад хмари метна метав, ладив суди до Дунаю.
Чи забули, що спокійно так вже зносите неволю
Диких тих чужинців лютих, мов забули вже про волю,
Гей же, братя галичани! Вже нова росте нам слава,
Йдуть війська вже, йдуть хоробрі вам на поміч — Ростислава.
Ростислав наш князь хоробрий, Володарів правнук, браття!
Наповнився він у серці ратним духом і завзяттям!
Галичани! Час вам стати, лиш військо під Галич прийде,
Ростиславу помагати, разом ворога прогнати!
Як проженемо чужинця і на Галича престолі
Ростислав хоробрий сяде, нова стане рости слава
І знов Галича засяє по всім світі честь і слава!
Гей, збирайтесь, галичани, всі під стяги Ростислава!“

Таку пісню співали гусярі по базарах Галича й по гостинницях. А нарід слухав і духа набирав. Мадяри не звертали на це уваги, бо в Галичі був звичай, що скрізь по місті співали співці. І мадяри привикли до цього. Було й таке, що розохочений мадяр сипав співцеві гроші за цю пісню. Само собою, був би інакше заплатив йому, коли б розумів був тую пісню.

Росла в галичан надія. Вони потайки сходилися, нараджувалися, зброю готовили. День-у-день дожидалися, наслухували, коли почують під городськими стінами боеві сурми Ростиславові.

Діждалися. Рано-ранесенько заграли сурми, рано-ранесенько ще й півні не піяли. Мадяри заворушилися. Обступили стіни й вали Галича, щоб обороняти його, чи то радше себе. Найперше кинулися до моста на Дністрі, щоб не дати Ростиславові перейти його. Та бистро й несподівано зайшло Ростиславове військо й захопило міст на річці Чечві й на Дністрі, та й підступило під самі вали.

Почалися бої. Бачив князь Ростислав, що його сили замалі, щоб самі могли здобути город, та був певний, що галичани перейдуть на його бік і сміло виступив до бою.

Але що це?! Чи очі милять? Ураз із мадярами, що вийшли на чисте поле з города, щоб битися з Ростиславом, вийшли й галичани. Глядить князь Ростислав, глядить Біловолод і власним очам не ймуть віри! Ідуть галицькі бояри разом із мадярами проти Ростислава. Виразно бачать бистрі очі Біловолодові: Юрія Витановича й його зятя Іллю Щепановича, Володислава Кормилича з братами, Молибоговичів і інших. Та стрівайте, може вони тільки на хитрощі пішли, щоб вийти з города в повній зброї, а тут перейдуть до Ростислава. Ах, це було б іще краще! Тоді певна була б перемога Ростислава! Стрівайте!

Ось наближаються ворожі війська до себе. Летять стріли... Хто це стріляє? Мадяри? Пробі, чеж галичани стріляють у Ростиславові ряди!

Біловолодові в очах потемніло. Зрада, зрада! Мирославе, твоя правда. Немає в галичан Рідного Краю, немає загальної народньої справи — в них їх особисті справи понад усе! Галиче, бідний Галиче, пропала твоя честь і слава твоя!

Бій ведеться, бій триває! — Хоробро, мов ті льви, бються Ростиславові дружинники! Та чи видержать? Мадярам прибувають раз-у-раз нові сили на підмогу...

Прибігає тисяцький на спіненому коні:

— Княже, даремне все! Не видержимо! Вся надія була на галицьких бояр, а вони зрадили. Не видержимо, краще завчасу відступити.

Це саме говорили й сотники:

— Не вдержимося, княже, ніяк не вдержимося! За велика сила проти нас. А щоб здобути Галич, про це й мови нема по зраді галицьких бояр. Не про нас іде тут, княже, не про дружину твою, а про тебе! Відступи тепер, збери ще більше військо, підійди догідної хвилини, удар знову на Галич...

Князь Ростислав наморщив високе чоло та крізь затиснені губи промовив:

— Відступити, підіждати? Так радите мені? Підіждати догіднішої хвилини! Коли ж вона буде, та чи взагалі буде?

А потім підняв очі вгору та промовив:

— Брати, ви знаєте в чому вони мені присягли! Кожи ж вони тепер настають на мою голову, то хай їх судить Бог і цей хрест, що його мені цілували. А я вже не хочу тинятися по чужих землях. Хочу зложити голову в отчині своїй!

— Княже, — закликав Біловолод — тільки такої відповіді я сподівався від тебе. Однак справа ще не пропала. Відступили від тебе бояри Галича, та я певний, що не всі. Я знаю, що більшість бояр за тобою, а міщани всі твої! Хай лише трохи нам

пощастить, а вони всі стануть при нас. Тільки видержати, видержати до краю!

— Видержу! А хоча б прийшлося й загинути тут, я не посоромлю мого меча! Гей, дружино моя, чи додержите мені присяги, чи підете слідами галицьких бояр?!

— З тобою, княже, жити й умирати! Веди нас — кликала дружина з запалом. — Нехай живе князь Ростислав! У бій, у бій веди нас, княже наш!

Князь стягнув поводи свого Сивого й підняв лискучого меча в гору.

— За мною, дружино! — закликав. — За Рідну Країну, за її волю, за честь і славу нашу! Вперед!

І рушило військо мов вихор буйний. Мов розбурихні хвилі верховинської ріки в тучу ринули вали дружинників. Ніщо їх не здержить, ніщо не спинить! Блискавками блимають гострі мечі та довгі важкі списи. Як буря вдарили вони на ворога. Покосами стеляться ворожі ряди, крики й зойки несуться довкола. Не видержав ворог, подався.

А князь Ростислав орлом сизокрилим жетється вперед і не оглядається позад себе. Вже, вже під самими стінами Галича. Аж тут відчинилися ворота города й немов із широкої пащі висипали свіжі відділи кінноти.

І не стямився хоробрий князь, як найшовся відтятий від свого війська тільки з невеличким відділом.

— Пропало! — закликав князь. — Та бодай дорого продам своє життя! — І туром буйним кинувся на ворогів, що звідусюд обскочили його. Та нема доступу ворогам. Харалужний меч блис-

кавкою вививається в його руці. А біля нього Біловолод і ще кількох дружинників. І їх руки не спочивають.

О, не вдержатися вам лицарі-очайдухи. Все нові й нові ворожі сили напірають на вас!

Рана за раною кривавиться на княжому тілі, та князь усе ще держиться, усе ще його рука завдає важкі удари ворогам! Аж тут якийсь маляр вдарив копієм у груди Сивого. Повалився Сивий, як підтяте дерево й привалив тягарем своїм князя! Прискочили вороги, підняли князя та взяли в город, у полон.

— Немає нам за кого вже битися! — сказав Біловолод до двох товаришів, що ще в живих осталися. — Краще зложім зброю, може в городі ще будемо князеві потрібні.

Зложили зброю. Пішли за князем у полон.

А склалося це в п'ятницю 4. серпня, як уже вечірня зірниця запалювалася.

У ПОЛОНІ.

Блискавкою рознеслася в суботу вже рано вістка, що князь Ростислав попався в полон.

Міщани заворушилися.

— Як це! — кричали вони. — То ми маємо спокійно глядіти, як наш князь мучиться в тюрмі, в ворога! До зброї, висвободімо князя Ростислава!

І зашумів, загремів Галич увесь мов Дністер у негоду. Мов розбурхані Дністрові хвилі неслися з шумом вулицями міста лави збройного народу. А все на гору, на замок! Між міщанами найшовся

й чималий відділ бояр. А вів їх і ввесь нарід Мирослав Глібович.

— Разом, разом усі на замок! — накликав він разураз.

Ось уже залило море голов замкову гору, вже добуваються до замкових воріт.

— Князя видайте нам! Князя Ростислава видайте нам — нісся грізний, могутній крик з ватаги оружного народу.

Виступив проти народу відділ мадяр та не видержав напору, подався. А народу пливе щораз більше й більше й напір стає щораз сильніший, щораз могутніший.

Іде на жорстоку дич мадярську народня помста, розуміють це мадяри й дрижать уже. Та є хтось на замку, що ще більше від мадярів дрижить перед народнім гнівом. Хто? Зрадники! Бояри-зрадники. Вони свідомі, що для них нарід не найде милосердя.

Мадяри вислали всі сили, що були в городі. Та й їм не спинити народнього гніву. Нарід преться й преться!

Ось тоді сказав боярин Юрій Витанович до бояр галицьких, що були на замку:

— Мадяри пропали. А коли ми при них лишимося, то й нам не буде пощади. А вдармо на мадяр, прислужимося нашим.

Зрозуміли бояри раду. Це їх рятунок. Ударили на мадяр. Мадяри не сподівалися нападу з середини, змішалися. Почулися серед них крики: „Зрада, зрада”!

Нарід вдерся на замкове подвір'я.

Блідий як стіна вбіг мадярський дворецький до королевича.

— Ми пропащі! Нарід уже на замковому подвірі, рознесе нас на мечах — сказав він.

Королевич і собі пополотнів.

— Що діяти, що робити? — питався безрадний.

Усі потратили голови. Увесь Галич повстав проти них, а там за стінами города Ростиславове військо. І воно тепер грізне! Що діяти, що діяти?!

Аж виступив один маляр і станув перед королевичем:

— Є спосіб, є рятунок! — сказав, споглядаючи на королевича маленькими, глибоко всадженими очима.

— Який? — спитався королевич.

— Видаймо їм князя Ростислава! — сказав маляр із дикою усмішкою.

— Чи ти здурів! Видати його, то значить пропасти! Хіба проситися в них, щоб нас пустили додому.

— Ні, навіщо! Видаймо їм їх князя, та так, щоб він зараз у їх руках помер...

— Як? Що?

— Я знаю таке отрутне зілля, що коли його прикласти до рани, то людина не видержить, умре. Прикладемо це зілля до ран їх князеві й тоді можемо видати князя галичанам. Нехай тішаться ним — додав із злобною усмішкою.

Королевич спустив голову, задумався. По хвилі підняв голову вгору.

— Добре! — сказав. — А хто приложить те зілля? Ти?

— Я сам! Скажу, що це лік на рани — відповів маляр.

— Добре, — відповів знову королевич — іди! А коли „знахор” вийшов, королевич сказав своєму дворецькому: — А ти покищо йди переговорюй із галичанами, обіцяй видати князя.

Дворецький вийшов також. А маляр, що мав удавати знахоря, пішов у свою кімнату, добув зо скриньки зілля, що його вживав до затроювання стріл і з тим зіллям подався в кімнату, де під сильною сторожею лежав важко ранений князь, а при ньому були Біловолод і ще два дружинники взяті разом із князем у полон. Маляр поклонився та сказав:

— Милостивий княже, його милість королевич Андрій прислав мене, щоб я оглянув твої рани та приклав до них цілюще зілля.

Князь відповів:

— Добре, оглядай!

Шулікою накинувся маляр на князеві рани, узявся розв'язувати перев'язки та прикладати зілля.

— Княже, — закликав Біловолод, — не дай прикладати до ран цього зілля! Цьому малярові не добром пахне з очей. Вони щось лихе задумують, вони хочуть тебе вбити!

Та вже було запізно. Маляр приложив уже зілля. І надиво, князеві зразу полекшало, рани перестали пекти.

— Мені наче легше, рани не печуть — говорив князь Ростислав до Біловолода.

— Значить, мене обмануло прочуття й гарячий погляд мадаря. Королевич видно щиро ду-

має рятувати князя. Він же ж теж християнин! — думав Біловолод.

А тимчасом королевичів дворецький перемовлював із галичанами.

— Хто з вас розуміє по мадярськи? — спитався він голосно.

— Я! — відповів Юрій Витанович.

— Перекажи, боярине, своїм землякам, що вони без потреби трівожаться. Князь Ростислав не в тюрмі, а в вигідній кімнаті під лікарською опікою. Та щоб нарід успокоївся, королевич готовий видати князя.

Юрій Витанович переповів грімко слова мадярського дворецького. Нарід зашумів:

— Зараз видати князя! Зараз! Хай пустять нас до князя!

Юрій Витанович переповів мадярському дворецькому, чого жадає нарід.

— Добре, — відповів маляр, — але ж усі не підуть до князя. Кілька хай піде...

Коли Юрій Витанович сказав народові, що тільки кілька може піти до князя, закликали з усіх боків:

— Мирослав Глібович, боярин Мирослав Глібович хай піде!

І Мирослав пішов у терем, узявши з собою Юрія Витановича та ще кількох бояр і визначніших міщан. А нарід не рушався з місця, ждав. Тільки успокоївся. Розбурхані хвилі народнього гніву влягалися, вщухали.

Князь Ростислав лежав на постелі й тихим голосом розмовляв із Біловолодом, коли відпоручники галичан увійшли в кімнату.

— Княже, вітай нам! — промовив Мирослав. — Ми прийшли від народу довідатися про твоє здоров'я.

— Нарід, нарід Галича за мною! — закликав князь із розясненим лицем.

— Так, ласкавий наш княже! Увесь Галич тут на замку, бояри й міщани.

Князь підвівся трохи:

— Ах, я не можу встати, не можу! Прошу вас, благаю, винесіть мене до народу! Хочу бачити нарід, хай він мене бачить...

Винесли князя на ношах.

А тимчасом Юрій Витанович із понуреною головою, тихим, дрижучим голосом виправдувався перед Біловолодом:

— ми мусіли, я мусів! Вони підозрівали мене, що я в змові проти них, загрозили тюрмою, скрізь стежили за мною. Насильно погнали нас у бій!

— Але ж ви могли вже на боєвищі перейти до нас і переважити перемогу на наш бік.

— Так, це можна було, та якось тее... якось, якось так не склалося.

А боярин Семен Несторович оповідав Біловолодові, коли Юрій віддалився:

— Найбільше завинив тут Володислав Кормилич. Він був скликав до себе знатніших бояр, про яких знав, що вони не дуже прихильні князеві Ростиславові та вмовляв їх: „Чи ви вже забули Володимирка, чи вже забули, що тоді боярин не мав більшого значіння, як міщанин, а то й селянин. А цей Ростислав не інакший буде. Він рішучий! Нам не такого князя потрібно. Пошукаємо

кращого, а тимчасом хай буде королевич” — говорив він.

— А ви, бояри, пішли за ним мов вівці! — сказав із обуренням Біловолод. — І не було нікого між вами, що пригадав би боярам, що вони присягли князеві через своїх висланників. Ба, й ті висланники...

— Може не один мав це на думці, та всі боялися Володислава...

— І ти, боярине, боявся?

— Я? Що я?! — виправдувався боярин Семен Несторич. — Який я маю голос між ними. Я вбогий, та ще й не уродженець Галича. Пощо мені пхати пальці між двері...

— Так, так, пощо наражуватись!? Що там справа Рідної Країни, аби я сам вийшов цілий — говорив із глумом Біловолод.

— Я тут ніпричому! Що мій голос поміг би? А тут і ти, боярине Біловолоде, не без вини! Знаєш ти, чому Володислав Кормилич так виступає проти Ростислава.

— Чому?

— А тому, що без нього зважилися слати послів у Київ, що його не запросили на нараду...

— При чому ж тут я! Що ж я винен, що бояри не просили його?

— Треба було звернути на це увагу боярам.

— По-перше: я не знав, що його не запросять, а по-друге: мусіли бояри мати до цього причину, що не кликали його...

— А певно, що мали! Володислав добрий бесідник і вміє перетягати бояр на свій бік. Так Юрій Витанович і інші боялися, щоб він не відклонив

загалу від виступу проти мадяр — пояснив Семен Несторич.

— Значить, справді добре було б перетягнути його на наш бік — завважив Біловолод.

— А вже ж, та це трудно, дуже трудно. Володислав прегорда людина. У його голові снують-ся якісь вищі наміри. Мені здається, що він сам бажає засісти на галицькому престолі. Та він свідомий того, що князі Руриковичі не стерпіли б боярина на княжому престолі, як колись давно Олег Віщий не стерпів дружинників Аскольда й Дира на київському престолі, тому держиться мадярів.

— Тому?! Значить, його добро Рідної Країни зовсім не обходить?!

— Так, щоб зовсім, може й ні! Тільки він вище ставить свої справи. Коли загальна справа йде в розріз із його намірами, тоді він ворог тієї загальної справи.

— Оце й наше лихо, — сказав сумно Біловолод, — що є в нас такі люди й що вони мають вплив на нарід.

Вийшли на замкове подвір'я. Тут чути вже було радісні оклики:

— Князь, князь! Князя винесли!

Князь Ростислав насилу підвівся й дав знак, що хоче говорити. Стало відразу тихо, тихісінько.

— Галичани! — говорив князь Ростислав. — Я бачу по ваших лицах, що вас привела тут прихильність до мене. Ця сама прихильність, це саме привязання — тут голос князя задріжав — що ви колись виявляли моему нещасному батькові. Я хочу подякувати вам за неї, за прихильність і за лю-

бов вашу та сказати щире слово, висповідатися перед вами. Я не йшов на Галич для того, щоб захопити тут владу та стати самодержцем! Я йшов на зазив, на ваш зазив і на зазив київського митрополита, щоб визволити цю спадчину Ростиславичів, окраїнну землю нашої великої Батьківщини з рук чужих наїзників. Правда, кликало мене ще й те, що це моя отчина по прадідові Володареві, та впевняю вас, що без вашого заклику, я був би не йшов тут. На ваш заклик пішов я з наміром, що коли доля pozwoliть мені увільнити країну від ворога й засісти на галицькому престолі, я дбатиму про добро, славу й могутність цієї гарної й багатой землі, при вашій допомозі, галичани! Ох, хотілося б мені вам, любі мої, ще більше сказати вам, та сили опускають мене... тож дякую тільки вам за прихильність до мене, дякую вам... — сказав князь і впав на подушки.

А нарід гремів окликами:

— Хай живе Ростислав, князь Галича! Хай живе! Слава, слава!

СМЕРТЬ КНЯЗЯ-РЕРОЯ.

Військо князя Ростислава не довідалося про полон князя. Тисяцький задержав це в тайні. Аж дійшла до нього вістка, що галичани підняли бунт і висвободили князя, тоді тисяцький пустив чутку, що князь Ростислав уже в городі, що він уже паном замку. Серед війська запанувала велика радість. Чудувалися тільки, що мадари не кидають города. Та їм пояснювано:

— Мадяри переговорюють з князем, щоб відпустив їх зо зброєю на Угорщину.

Тут військо кликало:

— Не пустити їх, вигубити до одного! Ведіть нас у город!

Та тисяцький мовчав, не давав ніякого приказу.

Тоді на західньому шляху показався чималий відділ війська. Зчудовані гляділи всі туди.

— Хто це був би, хто це йде? — питалися одні в одних. — Мадяри, чи нам підмога?

А те військо підходило щораз ближче. Нараз відділилося кількох їздців від полку й наближалося просто до табору Ростиславового війська. Видно теж завважили табор. Підіхали.

— Що ви за одні? — кричали їздці вже звіддалік. — Чи ви з мадярами, чи проти мадяр?

— Ми прийшли прогнати мадяр із Галича, а хто ви?

— Ми військо князя Володимира Ярославича! Він іде відібрати в мадяр свою отчину.

— А ми військо князя Ростислава Берладнича. Галичани покликали його собі на князя й він прийшов відібрати Галич у мадяр. Він уже в Галичі — сказав тисяцький.

— А то нам прийдеться битися з вами, — сказав старшина Володимирових їздців.

— Як князь Ростислав дасть приказ, будемо битися. Та я не сподіюся, щоб хоробрий князь Ростислав хотів заводити міжусобицю. Він за чесний і за мудрий на це, й любить Рідну Країну над усе, й напевно старатиметься угодою поладнати спір.

— Дай те, Боже, бо вже через ті княжі усобиці натерпілася наша земля через край. Спішу, сповістити князя Володимира про все.

— Вертайся до свого князя й порадь йому, щоб погодився з нашим князем, бо інакше ні він, ні князь Ростислав не досягнуть нічого, хіба допоможуть мадярам наново закріпитися тут. Твій князь чей знає прислів'я: „Де двох беться, третій користує!“ — говорив тисяцький.

— Добре, скажу князеві й цю пораду! — сказав старшина. Їздці завернули коней і чвалом відїхали.

А тимчасом у домі Мирослава Глібовича тривога. Мирослав забрав був князя Ростислава до себе, щоб мав кращий догляд. Та князеві не легшало. Рани пекли щораз гірше, боліли страшно. Не було сумніву, що це від зілля, що його приклав до ран маляр. Біловолод порозв'язував перев'язки й оглядав рани. Рани заогнилися страшно. Зілля посихалося й поприсихало до ран так, що ніяк не далось відняти. Біловолод покликав старого лікаря грека Деметріуса, що ще князя Ярослава Осьмомисла лікував. Прийшов, оглянув і заявив отверто, що князеві нема рятунку, бо зілля затроїло кров. Це зілля не тутешнє, воно страшна отрута. Зовуть його „смертним зіллям“.

— Так — признав Біловолод — це не наше зілля. В нас воно ніде не росте. Я знаю всі цілющі й отрутні зілля, що ростуть у нас. Моя матусенька навчила мене пізнавати всі зілля. Во́на їх добре знала й помагала людям недужим... та такого зілля ні во́на не знала, ні я не знаю.

Страшна вістка про затроєння ран князя Ро-

стислава мадярами пішла скоро в нарід. Нарід знову почав буритися, знов зо зброєю повалив на замкову гору.

— Убийники, отрутники! — нісся крик із юрби. — До ноги вигубити їх, геть зайдів!

Мадяри налякалися. А вже завважали з замкової гори новий відділ війська під городом. Провідали теж, що це Володимир Ярославич прибув. Вже давно мали вони вістку з Угорщини, що він утік із вежі. Грізне стало їх положення.

Королевич Андрій скликав раду, що діяти. Саме тоді прибув посол від Володимира Ярославича до королевича:

— Мій князь Володимир Ярославич взиває тебе, угорський королевичу, щоб ти з військом своїм добровільно покинув Галич і не доводив до непотрібного розливу крови, — заявив гордо Володимирів посол Клим Остапич.

— Чиж тепер Володимир князем? Знаю, що галичани вибрали собі нового князя: Ростислава Берладнича й він мабуть має більші права до галицького престолу.

— Це наша справа, вона тебе, угорський королевичу, ніщо не обходить! — відповів посол твердо.

— Лиху прислугу зробив нам Габор Гортій, що позбавив життя князя Ростислава. Були б може взялися обидва за чуби, а я був би скористав із цього — подумав королевич, а голосно сказав: — Я перешлю відповідь вашому князеві своїм послом.

Володимирів посол поклонився й вийшов. Королевич звернувся до ради:

— Що нам діяти? Одного князика ми позбулися, а тут другий з'явився. Вийшло таке, що краще було б, коли б Ростислав жив. Ми могли б скористати з їх усобиці. А так є тільки Володимир. Увесь нарід проти нас і певно піде за ним. Коли довше останемось тут, напевно цілі не вийдемо...

— Я думаю, що ти, королевичу, повинен заявити Володимирові, що ми радо відійдемо, тільки хай запевнить нам, що відпустить нас зо зброєю в руках, — говорив один із дорадників.

Інші притакнули йому.

— Я так зроблю, — заявив королевич і зараз вислав посла в Володимирів табор.

А Мирославову хату оповив смуток. Князь Ростислав умирав. Сам він був спокійний.

— У всьому Божа воля — говорив. — Видно Боже Провидіння не судило мені посвятити сили й труд для добра Рідної Країни. Та я не нарікаю. Доля була для мене ласкавіша, як для мого батька. Він помер далеко від Рідної Землі, на чужині, а я вмираю в отчині своїй, вмираю від ран за волю Рідної Країни, окружений любов'ю мого народу. Я щасливий. Та заки заплющу очі на вічний сон, хочу вам, бояри й міщани Галича, сказати кілька слів. Галичани! Я гину від отрути „смертного зілля“, так сказав лікар грек. Зілля те приклав мені підступно ворог. Та це ніщо, я один гину! Сто, тисяча разів гірше, коли ворогам удасться приложити „смертне зілля“ до ран усього народу. А тим смертним зіллям є: незгода, усобиці та зневіра в сили власні! Незгода, брати, це найбільша отрута, це найстрашніше „смертне зілля“, яке

від віків губило й губить народи. Галичани, брати мої! Заки вмру, бажав би я почути від вас, що відтепер усі житимете з собою в згоді, в любови. Що те насилане ворогами „смертне зілля” — не-згода — не матиме вже між вами місця ніколи, ніколи. Приречіть мені, хай я спокійно вмираю.

В усіх, що були біля князя, станули сльози в очах.

— Прирікаємо, прирікаємо, прирікаємо! — говорили одні за одними.

— Дякую вам, дякую — сказав князь і впав на подушки, затискаючи зуби, щоб не кричати з болю.

Тут увійшов у світлицю цей самий посол князя Володимира Ярославича, що був у королевича, боярин Клим Остапич.

— Приходжу від князя Володимира Ярославича до князя Ростислава Івановича. Князь Володимир не хоче заводити усобиці й хоче подати князеві Ростиславові руку до згоди. Він заявляє: „Кого схоче нарід, цей буде князем у Галичі, а усобиці не заводім”!

— Стривайте! Відкіля ж узявся тут Володимир? — спитався Мирослав.

— Князь Володимир при допомозі закарпатського русича, що був одним із сторожів у вежі, разом із цим сторожем утік спершу до Німеччини на двір цісаря Фридриха Барбаросси. Цісар вислав князя Володимира зо своїми людьми в Польщу й поручив князеві Казимирові Справедливому, щоб поміг Володимирові відбити Галич. Казимир дав Володимирові підмогу під проводом воеводи Миколи. І з цим військом він тут явився.

— Боярине, — сказав слабим голосом князь Ростислав, коли Клим Остапич скінчив оповідати, — скажи князеві Володимирові, що ми обидва вже погодилися. Я йду перед Престіл Всевишнього, а він засяде на престолі свого великого батька. Бояри й увесь нарід згідно допоможуть йому прогнати мадярів. Нехай править державою мудро й сильно як його славний і розумний батько.

— Мадяри без бою кидають межі галицької держави. Жадають тільки, щоб їх зо зброєю відпустити додому.

— І ще одна радісна вістка для мене! Не даром гину! Умру в вільній Рідній Державі й похороните мене в вільній Рідній Землі.

Посол відійшов.

Заки погасло сонце, погасло молоде, геройське життя: князя Ростислава Івановича не стало в живих.

ПО БУРІ ЗАСІЯЛО СОНЦЕ...

На другий день 6. серпня, на самого Спаса, мадяри ранним ранком кинули Галич і подалися на Угорщину. А князь Володимир Ярославич засів удруге на золотокованому престолі свого великого батька.

Нарід витав його радо. Заслуга тут була й Біловолода Просовича. Він перший заявився за Володимиром і повторив народові слова покійного князя Ростислава до посла: „Скажи князеві Володимирові, що ми обидва вже погодилися. Я йду перед Престіл Всевишнього, а Володимир засяде на престолі свого великого батька!”

— Ось така була остання воля князя Ростислава! — говорив Біловолод до народу. — А нам слід її сповнити! Для пам'яті князя-героя сповнім його останню волю!

І ще одну прислугу зробив Біловолод того ж таки дня. Таки в часі „посадження на столі” князя Володимира, приступив він до Юрія Витановича та сказав:

— Боярине Юрію Витановичу, в мене є до тебе прохання.

— Яке, боярине Біловолоде Просовичу? Всяке твоє прохання, боярине-піснетворче, задовольню...

— Син мого друга й тестя, боярина Мирослава Глібовича, Семенко, любиться з твоєю дочкою Олею. Дай свою згоду на їх подружжя.

— Я не противний цьому, боярине Біловолоде.

— Дякую тобі, боярине Юрію!

А Мирослав Глібович у подяку Біловолодові не вмів сказати нічого більше, тільки:

— Як ти про все тямиш!

Через кілька днів відбулися величаві похорони князя-героя й мученика Ростислава Івановича. Увесь Галич був на похоронах, увесь Галич плакав. Його похоронили в монастирській церкві св. Івана й він прилучився до своїх дідів і батьків своїх.

*

Таке то склалося в Галичі року Божого 1189, коли то вкінці Згода взяла верх над Незгодою в галицькому боярстві, а велика Любов князя-ге-

роя до Рідної Країни „смертним зіллям” покладеним на князеві рани, знищила смертне зілля Незгоди, покладене ворогами на рани народу.

Нехай же буде честь і слава пам'яті князя-героя Ростислава Івановича Берладнича й усієї його хороброї дружини та бояр і всього народу, що одностайно станули проти наїзника й не дали Рідної Країни, держави рідної ворогам на поталу. — Нехай їм буде честь і слава в українському народі від роду в рід, у віки й віки!

Амінь!

Кожна Школа, Читальня, Кружок Рідної Школи, Кружок „Союза Українок“, „Парохіяльна Дитяча Бібліотека“ повинні передплачувати журналик:

„СВІТ ДИТИНИ“

який виходить від 1 листопада 1919 р. і творить справжню **ДИТЯЧУ ЕНЦИКЛЬОПЕДІЮ** байок, казок, оповідань, пісень, сценічних картин, забав, загадок та сміховинок, поданих у гарній формі та з великою кількістю образків.

„СВІТ ДИТИНИ“ — це невичерпане джерело принадної та корисної лектури для дітей від 6—14 р. життя.

„СВІТ ДИТИНИ“ — це необхідний помічник для кожної матери в її праці над вихованням дитини!

„СВІТ ДИТИНИ“ — це міст духовної сполуки поміж всею українською дітворою, розкиненою по всім світі — бо має він читачів у всіх 5 частях світа!

Цілорічна передплата в краю виносить 4 зл.

Передплата для Чехо-Словаччини — 25 к. ч.; для Румунії 200 леїв; для Америки і Канади 1 доляр.

Батьку! Не жалій одноразового видатку 4 зл. чи 1 доляра для добра своєї дитини!

Запренумеруй для свого сінка, чи донечки

„СВІТ ДИТИНИ“

який стане для неї справжнім приятелем і любимцем!

Пиши на адресу: Львів, ул. Зіморовича ч. 2.

„СВІТ ДИТИНИ“ допущений до шкільних бібліотек на основі рескр. Міністерства Освіти з дня 15 лютого 1937. ч. II. Пр. 14938/37.

1-30к. 1 руб 92 коп
(19862)

3681 РЛ
У

НАКЛАДНЯ МИХАЙЛА ТАРАНЬКА
Львів, ул. Зіморовича 2.

видає:

1. „Світ Дитини“

ілюстрований журнал для дітей в віці від 6–12 літ, дуже багатий змістом та з великою кількістю прегарних образків.

2. „Діточу Бібліотеку“

в якій досі появилася около 200 книжечок з байками, казками та історичними оповіданнями — всі багато ілюстровані.

3. Репертуар Діточого Театру

зложений з добрих сценічних картин, призначених на вистави шкільних гуртків по містах і селах. Досі вийшло около 60 штук. Усі вони цензуровані та дозволені до прилюдних вистав.

4. „Популярну Бібліотеку“

з різних ділянок знання й історичної белетристики призначеної для широких мас.

5. Бібліотеку творів

світової дитячої літератури, в якій надруковано ряд цінних перекладів з чужих мов.

6. Репертуар Аматорського Театру

в якому друкує нові й вартісні твори для Аматорських Гуртків.

Подає: проекти й кошториси для закладання бібліотек по школах, читальнях і кооперативах.

Має на складі: всі книжки з області укр. дитячої літератури та великий вибір різнородних вистав.

Каталоги висилається безплатно.

Чековеkonto П. К. О. Львів ч. 503.330.

Чековеkonto П. К. О. Прага ч. 79.475.

ЛЯРНА БІБЛІОТЕКА

Книжечка: 5.

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ

СМЕРТНЕ ЗІЛЛЯ

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

НАКЛАДНЯ МИХАЙЛА ТАРАНЬКА